

בעזהשׁיית

קונטרס

מילי דהספידא

על הסתלקות
הגה"ק ציס"ע רשכבה"ג
אדמו"ר מסאטמאר זצוקלה"ה

התקן והוכן לייבוש
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ד

שנשא
כ"ק אדמו"ר שליט"א
ממונקאטש

יוצא לאור ע"י
התאחדות חסידי מונקאטש
בארה"ב

ה'תש"מ

ניו יארק

הוצאת חובבי סיוטרוט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"י

הקונטרס אפשר להשיג:

בברוקלין

TALMUD TORAH TIFERES BUNIM

5202 13 AVE.

BROOKLYN, N.Y. 11219

TEL.: 436-6868

הננו מוציאים לאור בזה, בס"ר, לפי בקשת רבים מאנ"ש רי
בכל אתר ואתר, את קונטרס „הספידא רבא" והוא ההספר
שנשא כ"ק מרן ארמו"ר שליט"א ממונקאטש, על הסתלקות
הגאון הקיס"ע מאורן של ישראל מרן רבי יואל טייטלבוים
זצוקללה"ה, אב"ד דק"ק סאטמאר, ביום ד' פרשת האזינו
עשרת ימי תשובה, ה'תש"מ.

וזאת למורעי, שהכתבים היו למראה עיני כ"ק מרן אדמו"ר
שליט"א, והגיה אותם והוסיף כמה דברים.

חשון ה' תש"מ.

ברוקלין.

המוציאים לאור

מילי דהספידא

א.

מורי ורבותי! הגה"ק החתם סופר זצוק"ל (בדרשותיו, דרוש הספד שובבי"ם תקנ"ד לפ"ק, דף קג, ג) כשעמד להספיד את הנודע ביהודה זצוק"ל, וכבר עבר אז זמן ניכר מהסתלקותו של הנודע ביהודה, פתח בקרא (עמוס ה, טז), „לכן כה אמר ה' אלקי צבאות ה' בכל רחובות מספר ובכל חוצות יאמרו הו הו וקראו איכר אל אבל ומספד אל ידעי נהי". וביאר עפ"ד הגמ' (ב"ק נט, ב) אליעזר זעירא הוה סיים מסאני אוכמי וקאי בשוקא דנהרדעא (ובתוס' מבאר, שהמנהג היה שהמנעול היה שחור והרצועות היו לבנים. וכאן הלך אליעזר זעירא עם מנעול ורצועות, הכל היה שחור). אשכחיהו דבי ריש גלותא וא"ל מאי שנא הני מסאני אמר להו דקא מאבילנא אירושלים, אמרו לי' את חשיבת לאיתאבולי אירושלים סבור יהורא הוא אתיוה וחבשוה, אמר להו גברא רבא אנא אמרו לי' מנא ידעינן כו' אמרו לי' מאן אמר כוותיך אמר להו הא שמואל חי ובית דינו קיים שדרו קמיה דשמואל אמר להו שפיר קאמר לכו כו' ושבקוהו.

הרי לך מגמ' זו, שלאו כל אדם כדאי וראוי להתאבל על חורבן ירושלים. ולכן חכינו עד שיעבור זמן רב מהסתלקות של הנודע ביהודה ולא הספדנוהו, כי אמרתי הנח לו כבודו בגרולים. משל למלך אדיר שמת, כדאי אין מן הראוי שיעמד כל אחד להספיד את המלך בפרהסיא, ואין זה כבוד בית המלכות. אלא מקדם ממתינים עד שיספדוהו שרי המלך, חכמיו ויועציו, ואח"כ כשהורגלו כבר העם בהספד ובכי, יכול כל אחד המרגיש בהצער והכאב לעמוד ולהספידו.

זהו שאמר הכתוב, „כה אמר ה' אלקי צבאות ה'“, כשהגיע כבר הזמן אשר, בכל רחובות מספר ובכל חוצות יאמרו הו הו“, הזמן שכל בית ישראל הספדוהו, ובכל בית מדרש ומקום תורה, בכל פינות העולם. אמרו הו הו, אז „וקראו איכר אל אבל ומספר גו“, אפילו האיכר שהוא הכפרי עובד האדמה, יכול להספיד ולהתאבל על האבידה הגדולה, עכתד“ה.

ובאמת הרי מי יכול להעריך מה היה המרחק בין הנדע ביהודה ובין החתם סופר. אנו קטני שכל אין יכולים להעריך דבר זה, הלא ראשונים כמלאכים וכו'. אבל כנראה החתם סופר, ברוב ענוותנותו, לא הרגיש שיהא ראוי להספיד את הנדע ביהודה תיכף, והמתין זמן עד ש„כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'“ (ויקרא י, ו) ואז בא להספידו.

החילוק בין הנדע ביהודה ובין החתם סופר אינני ידע אבל לב ידע מרת נפשו, כמה רחוק אני מלהיות ראוי לקיים אפילו, במסחרים תבכה נפשי“ (ירמי' יג, יז), על הצדיק הדור, רבן של כל בני הגולה, שר בית הזוהר, קדוש מרחם אמו, עמדא דנהורא. עכ"ז בזמן אשר „כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'“, כשהגיע הזמן אשר „כל ראש לחלי וכל לב דוי“ (ישעי' א, ה), כל אחד שבור בקרבו, אין עוד לב שלם, ובכל פינות העולם מספר ובכי, בכל מקום שיש ישיבה, בית מדרש ומקום תורה, שבורים הם כחרס הנשבר. ואז בתוך „מקהלות רבבות עמך בית ישראל“ מתקיים „וקראו איכר אל אבל“, יכול גם אני לבכות ולהספיד בהסתלקות רבה“ק צוק“ל.

ב.

אצל השבטים, כשמצאו הכסף איש בפי אמתחתו, נאמר (בראשית מב, כח) „ריצא לכם ויחרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלקים לנו“. ובמדרש רבה במקומו (וכן בירושלמי פ"ב דברכות) איתא: כד דמך ר' סימן בר זביד עאל ר' אילעא ופתח עלוהי (איוב כח, כ) והחכמה מאין חמצא גו' היא געלמה מעין כל חי. אמר ר' לוי ומה אחי יוסף שמצאו

מציאה כתיב ויצא לבם אנחנו שאבדנו את ר' סימון עאכו"כ. וצריך להבין הקל וחומר, כי מהו הדמיון מאחי יוסף לאנחנו שאבדנו את ר' סימון. וכן צלה"ב, דיוק הלשון, „אנחנו שאבדנו את ר' סימון“, למה לשון אבידה דוקא. וביותר אינו מובן, שהקדים הפסוק „והחכמה מאין תמצא גו“ וסיים בק"ו מאחי יוסף שלכאורה אינו ענין עם הכתוב „והחכמה מאין תמצא“.

ואולי אפשר לומר בזה, דהנה יש שני מדריגות בצדיקים. יש צדיק שהוא „מקרב אחיך תשים עליך מלך“ (דברים יז, טו), היינו שנתהוה גדול וצדיק מכח ובזכות כלל ישראל. וכענין שדרשו חז"ל (יומא יח, א): גדלוה משל אחיו. כשאחד מישראל נעשה גדול הוא „משל אחיו“, בכח אחיו ישראל. וכן דרשו חז"ל (קה"ר ז): אלף נכנסין למקרא כו' יוצא מהן אחד להוראה. כלומר, דוקא בכח אלף הנכנסין, יוצא מהן אחד להוראה, כי כשהאחד בלבד יכנס לביהמ"ד אולי לא נפיש זכותו לצאת להוראה, אבל כשאלף נכנסין, אזי בכח כלל ישראל זוכה האחד לצאת להוראה ולהיות גדול הדור.

וכן פי' ק"ז הרה"ק הרבי ר' משה ליב מסאסוב וצוק"ל, על מה שאנו אומרים בש"ק (בזמר כל מקדש), „כל עדת ישראל יעשו אותו“. דהנה הצדיק נקרא „כל“, כי הוא כלליות ישראל, כידוע. ועיקר קדושת הצדיק הוא מן המסתופפים בצילו, כי כל מה שהם מתקדשים ומטהרים כן מתוסף קדושה להצדיק. זהו „כל“, היינו הצדיק שנקרא כל, „עדת ישראל יעשו אותו“, הוא נעשה בכח כלל ישראל עכר"ה. אולם יש בחי' צדיק, שגדולתו לא באה בכח בני דורו ובזכותם, אלא הוא במדריגה גבוהה למעלה מבני דורו, ונשמתו שייכת עוד לדורות שלפנינו והוא רק מתנת חנם שהקב"ה נותן לעמו ישראל, שיהיה ביניהם צדיק וקדוש כזה.

והחילוק בין שני המדריגות הוא, שהצדיק שנתהוה בכח כלל ישראל, בחי' מקרב אחיך תשים עליך מלך, הוא בבחי' שחר שהקב"ה משלם לכלל ישראל בזכות עבדתם. וע"ז נאמר (ישעי' יב, ו), „צהלי ורוני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל“, בחי' צדיק שנתגדל „מקרבם“ בכח כלל

ישראל. אבל הצדיק שהוא למעלה מן הדור, הוא רק מתנת חנם, שהקב"ה נותן צדיק כדי להאיר להם הדרך אשר ילכו, והוא בבחי' מציאה, הבא בלא טירחה ויגיעה, רק „האלקים אנה לידו“ (שמות כא, יג). והו שאנו מזכירים בתפלת יהו"כ (בסדר העבודה) „יחיד אב המון פתאום ככוכב זרח מאור כשדים להאיר בחשך“, שאברהם אבינו לא נתגדל בכח דורו, אלא „פתאום ככוכב זרח“, ולא היה בכח „אלף הנכנסין“.

וכן היה מדריגת רבה"ק זצוק"ל, שלא נתגדל ע"י כוחו ועבודתו, בחי' כל עדת ישראל יעשו אותו, רק היה בינינו בבחי' מציאה, שזיכה אותנו הקב"ה אחרי החורבן הגדול, והשאיר לנו אוד מוצל מאש, „עיר וקדיש מן שמיא נחית“ (דניאל ד, י) להאיר את העולם ולנחותם הדרך. ולא בכח העולם נעשה הוא לצדיק, אלא הוא בכח קדושתו עשה את העולם – לעולם.

והנה מפרשי המדרש (עי' בענף יוסף) כתבו, שעל ר' סימון אמר ר' אילעא, „אנחנו שאבדנו את ר' סימון“, כי בלשון התרגום „סימון“ הוא לשון „מציאה“. כמו שמצינו עה"פ (בראשית מג, כג) „נתן לכם מטמון“ מתרגם האונקלוס „הב לכון סימא“. ולכאורה הוא משולל הבנה, כי מה ענין זה ששמי' מרמו לבחי' מציאה, שלכך אמר ר' אילעא „אנחנו שאבדנו את ר' סימון“.

אמנם הביאור הוא, שכשר' אילעא הספיד את ר' סימון, אמר שהוא היה צדיק שלא נעשה בכח הדור, אלא היה אצלם צדיק בבחי' מציאה. וע"ז מורה שמו ר' סימון, כי נפש חיה הוא שמו, שהיה אצלם צדיק בבחי' מציאה. ולכן כשפתח ר' אילעא להספיד את ר' זבדי, פתח בקרא, „החכמה מאין תמצא גר“, שלא נתחכם בכח הדור, רק חכמתו היתה בחי' „מאין תמצא“ ששאב אותה ממקור החכמה „והיא נעלמה מעין כל חי“.

ובאמת כל צדיק כשנסתלק הוא אבידה נוראה. ואפילו בדורות שלפנינו, שעוד היו צדיקים אמיתיים, וכל עיר היתה מלאה חכמים וסופרים, מ"מ

היה ניכר אבידח הצדיק. כ"ש וכ"ש בדורינו בעיקבחה רמשיחא, כשנסחלק מאחנו צדיק הוא אבידה גדולה, כי הרי יחמי ד'חמי אגן והצדיקים בינינו מועטים. אבל עד כמה גדול החורבן כש, אנתנו אבדנו אח ר' סימון", שאבדנו אח צדיק הדור שהיה אצלינו בבחי' מציאה, שגם בדורות שלפנינו כבר נחשב בק גרולי ישראל. ולא היה צדיק בכח, אלף הנכנסין", בכח הדור, כי הדור לא היה ראוי שיהיה ביניהם צדיק גדול כזה. אלא היה מתנח חנם מהשי"ח שהשאיר לנו בזה העולם בדור השפל צדיק כזה. והנה פועל שעובד עבדחו ומקבל שכרו, ואח"כ נאבר ממנו, דאי כואב לו מאר, אבל עכ"ז מתנחם עד שלמחר יעבד עד יום ויקבל שכרו שנית. אבל כשמוצאים מציאה יקרה ואח"כ נאבר קשה להחנחם שלמחר ימצא מציאה כזו עד פעם, כי „לאו בכל יומא מחרחש ניסא" (זהר א' קיא, ב).

והנה איחא בגמ' (מו"ק כה, ב): כי נח נפשי' רד' יוחנן פתח עלי' ר' יצחק בן ר' אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים. וצריך להבין, למה מדגיש „כבא השמש בצהרים", כי מהו החילוק בין ביאח השמש בצהרים, או אם היא בא בלילה.

אבל באמח נפק"מ גדול איכא בינייהו, שכשהשמש שוקע בלילה כרגיל, ידעים שאף שמצד זה בא השמש, אבל הלא מצד השני יורח. וכן דרשו חז"ל (ב"ר נת, ב): זרח השמש ובא השמש (קהלח א, ה) עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרח שמשו של צדיק אחר. וכן היה בכל הדורות, כשנסתלק צדיק אחר השאיר הקב"ה צדיק אחר במקומו. אבל כל זה הוא רק כשהשמש בא בעתו כרגיל, אבל כשהוא בחי', אנתנו שאבדנו אח ר' סימון", שאבדנו צדיק שהיה אצלינו בבחי' מציאה, והיה רק מתנח חנם מהשי"ח, לא שייך לומר שיורח צדיק אחר במקומו. וזהו בחי', בא השמש בצהרים", שרואין רק ביאח שמשו, הסתלקות הצדיק, אבל חרח שמשו של צדיק אחר במקומו – אין רואין. וזהו שאמר ר' יצחק ב"ר אלעזר, „קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהרים", שלא נשאר שום צדיק במקומו.

ישראל. אבל הצדיק שהוא למעלה מן הדור, הוא רק מתנת חנם, שהקב"ה נותן צדיק כדי להאיר להם הדרך אשר ילכו, והוא בבחי' מציאה, הבא בלא טירחה ויגיעה, רק „האלקים אנה לידו“ (שמות כא, יג). זהו שאנו מזכירים בתפלת יהו"כ (בסדר העבודה) „יחיד אב המן פתאום ככוכב זרח מאור כשדים להאיר בחשך“, שאברהם אבינו לא נתגדל בכח דורו, אלא „פתאום ככוכב זרח“, ולא היה בכח „אלף הנכנסין“.

וכן היה מדריגת דבה"ק צוק"ל, שלא נתגדל ע"י כוחנו ועבודתנו, בחי' כל עדת ישראל יעשו אותו, רק היה בינינו בבחי' מציאה, שזיכה אותנו הקב"ה אחרי החורבן הגדול, והשאיר לנו אחד מוצל מאש, „עיד וקדיש מן שמיא נחית“ (דניאל ד, י) להאיר את העולם ולנחותם הדרך. ולא בכח העולם נעשה הוא לצדיק, אלא הוא בכח קדושתו עשה את העולם – לעולם.

והנה מפרשי המדרש (עי' בענף יוסף) כתבו, שעל ר' סימן אמר ר' אילעא, „אנחנו שאבדנו את ר' סימן“, כי בלשון התרגום „סימן“ הוא לשון „מציאה“. כמו שמצינו עה"פ (בראשית מג, כג) „בתן לכם מטמון“ מתרגם האונקלוס „יהב לכון סימא“. ולכאורה הוא משולל הבנה, כי מה ענין זה ששמי' מרמו לבחי' מציאה, שלכך אמר ר' אילעא „אנחנו שאבדנו את ר' סימן“.

אמנם הביאור הוא, שכשר' אילעא הספיד את ר' סימן, אמר שהוא היה צדיק שלא נעשה בכח הדור, אלא היה אצלם צדיק בבחי' מציאה. וע"ז מורה שמו ר' סימן, כי נפש חיה הוא שמו, שהיה אצלם צדיק בבחי' מציאה. ולכן כשפתח ר' אילעא להספיד את ר' זביד, פתח בקרא „והחכמה מאין תמצא גו“, שלא נתחכם בכח הדור, רק חכמתו היתה בחי' „מאין תמצא“ ששאב אותה ממקור החכמה „היא נעלמה מעין כל חי“.

ובאמת כל צדיק כשנסתלק הוא אבידה נוראה. ואפילו בדורות שלפנינו, שעוד היו צדיקים אמיתיים, וכל עיד היתה מלאה חכמים וסופרים, מ"מ

היה ניכר אבידת הצדיק. כ"ש וכ"ש בדורינו בעיקבתא דמשיחא, כשנסתלק מאתנו צדיק הוא אבידה גדולה, כי הרי יתמי דיתמי אגן והצדיקים בינינו מועטים. אבל עד כמה גדול החורבן כש, אנחנו אבדנו את ר' סימון", שאבדנו את צדיק הדור שהיה אצלינו בבחי' מציאה, שגם ברורות שלפנינו כבר נחשב בין גדולי ישראל. ולא היה צדיק בכח, אלף הנכנסין", בכח הדור, כי הדור לא היה ראוי שיהיה ביניהם צדיק גדול כזה. אלא היה מתנת חנם מהשי"ת שהשאיר לנו בזה העולם בדור השפל צדיק כזה. והנה פועל שעובד עבודתו ומקבל שכרו, ואח"כ נאבד ממנו, ודאי כואב לו מאד, אבל עכ"ז מתנחם עוד שלמחר יעבד עוד יום ויקבל שכרו שנית. אבל כשמרצאים מציאה יקרה ואח"כ נאבד קשה להתנחם שלמחר ימצא מציאה כזו עוד פעם, כי „לאו בכל יומא מתרחש ניסא" (זהר א' קיא, ב).

והנה איתא בגמ' (מו"ק כה, ב): כי נח נפשי' דר' יוחנן פתח עלי' ר' יצחק בן ר' אלעזר קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהריים. וצריך להבין, למה מרגיש „כבא השמש בצהריים", כי מהו החילוק בין ביאת השמש בצהריים, או אם היא בא בלילה.

אבל באמת נפק"מ גדול איכא בינייהו, שכשהשמש שוקע בלילה כרגיל, יודעים שאף שמצד זה בא השמש, אבל הלא מצד השני יורח. וכן דרשו חז"ל (ב"ר נח, ב): זרח השמש ובא השמש (קהלת א, ה) עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה זרח שמשו של צדיק אחר. וכן היה בכל הדורות, כשנסתלק צדיק אחר השאיר הקב"ה צדיק אחר במקומו. אבל כל זה הוא רק כשהשמש בא בעתו כרגיל, אבל כשהוא בחי', אנחנו שאבדנו את ר' סימון", שאבדנו צדיק שהיה אצלינו בבחי' מציאה, והיה רק מתנת חנם מהשי"ת, לא שייך לומר שיזרח צדיק אחר במקומו. והו בחי', בא השמש בצהריים", שרואין רק ביאת שמשו, הסתלקות הצדיק, אבל זרח שמשו של צדיק אחר במקומו – אין רואין. והו שאמר ר' יצחק ב"ר אלעזר, „קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהריים", שלא נשאר שום צדיק במקומו.

ג.

ובאופן ב' נראה לומר, למה פתח ר' אילעא דוקא פסוק זה „ורצא לבם“. דהנה כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע ועכ"י מביא בשער יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ימי ששון אות טז) דברי הספד שנשא הגה"ק בעל קול אריה זצוק"ל, על ק"ז רבה"ק בעל דברי חיים מצאנו זצוק"ל, ואמר שהצדיק הדור הוא הלב של כלל ישראל. כמו שאצל כל אדם יש איברים, מוח לב ידים ורגלים וכו', כן הוא גם בכלל ישראל, שהם כנפש אחד, כמ"ש (דברים י', כב), „בשבעים נפש גו", והלב של כלל ישראל הוא הצדיק. וכשנסתלק מאתנו צדיק הדור לקחו מאתנו את הלב. ואין לחשוב שהוא רק בדרך מליצה, שהרי בלא לב א"א לחיות וכעת עוד אנו חיים. והסביר הענין דבהלכות טריפות (סי' מ') יש פלוגתא בין ה„חכם צבי" וה„פלתי", באם פתחו תרנגול ומצאו שניטלה הלב. החכם צבי מכשיר, וטעמו עמו שהרי אי אפשר שהעוף יחיה בלי לב, ומוכרחים לומר שבפתוח התרנגול נאבד הלב. אולם הפלתי ס"ל שיכול להיות דלדול במקום הלב ואעפ"כ יחיה לזמן מה, אבל טריפה הוא מפני שהוא כקרום שעלה מחמת המכה. וכן הוא גם בהסתלקות צדיק הדור, שבאמת אין לו להעולם עוד חיות, כי הרי ניטל הלב, ומה שהעולם נראה חי, הוא בחי' דלדול, למראות עין, אבל אין זו חיות של קיום.

ועד היכן הדברים מגיעים ראיתי בדגל מחנה אפרים (פ' ואתחנן, וכן הוא בפ' צו), שמביא בשם מרן הבעש"ט הק' זי"ע ועכ"י שהמלך בישראל הוא הלב של כלל ישראל. וביאר עפ"ז הפסוק, כשהקב"ה ציווה לשמואל למשוח את דוד למלך, אמר שמואל (שמואל א, טז), „איך אלך ושמע שאול והרגוני". ודקדק מרן הבעש"ט הק', האיך נחירא על ההליכה, הלא היה אפשר לילך בשתיקה באופן שלא יתודע לשאול שהוא הולך למשוח את דוד. והו"ל למימד „איך אשונ", אחרי שאמשח דוד למלך, כי אז, ושמע שאול והרגוני", כי לאחר המעשה מן הנמנע הוא להסחיד הענין לגמרי. וביאר מרן הבעש"ט הק', שמלך ישראל הוא בחי' לבו של כלל ישראל,

והוא מקושר אל כל או"א מישראל, ויודע מחשבות בני אדם. וממילא אחרי שימשח דוד למלך לא נתירא כבר את שאול, כי אז כבר יהיה דוד משוח למלך ויהיה דוד בחי' ה"לב" של כלל ישראל, ושאול לא ירגיש עוד מעשיו של שמואל. אבל פחדו היה, „איך אלך“, שהרי בעת ההליכה עוד היה שאול למלך על כלל ישראל, ובאותו רגע שאחשוב לילך ירגיש שאול את מחשבתי „ושמע שאול והרגוני“, עכד"ה. רואין מזה, שאין זה מליצה בעלמא, שהצדיק הוא בחי' הלב של כלל ישראל, אלא הוא מציאות בפועל ממש. וממילא כשלוקחין הלב אז כל החיות אינו עוד חיות אמיתית.

וזהו שהספיד ר' אילעא את ר' סימן, פתח עליו ואמר שהוא היה הלב של כלל ישראל. כי בדורות הראשונים כשרצו לעורר את העם בתשובה, שיבואו למדריגה „ויחדו איש אל אחיו“ לעשות חשבון הנפש „מה זאת עשה אלקים לנו“, לא היו צריכין ליקח הלב של כלל ישראל, כי על כל צרה רח"ל ובכל עגמת נפש כבר נתעורר העם. השבטים, שבטי י"ה, כשרק מצאו הכסף איש בפי אמתחתו, וברש"י: ראו שבא עליהם איזה עלייה, מיד „ויצא לבם“, כבר נתעוררו בחשבון הנפש. אבל כשנתמעטו הדורות, ראה הקב"ה שאין התעוררות אצל כלל ישראל, אז כדי שיתעוררו לבוא לדרגה „ויצא לבם ויחדו איש אל אחיו גו'“. לקח מהם לבם ממש, שהוא הגדול והצדיק הדור. וזהו שעשה רק אילעא ק"ו „ומה השבטים כשרק מצאו מציאה מיד ויצא לבם, אנחנו שאבדנו את ר' סימן עאכו"כ“, כי אנו שאבדנו את הלב באמת, עד כמה צריכין לעשות חשבון הנפש „מה זאת עשה אלקים לנו“, הלא צדיק נתפס בעון הדור. מי ידע אולי היינו נתעוררים לשמוע אל תורתיו הק' לילך בדרכיו באמת, אולי לא היה צריך להיות „ויצא לבם“, ליקח מאתנו את הלב בפועל ממש.

אבל עכשיו ש„אבדנו את ר' סימן“ בעוה"ר, ודאי צריכין לעשות חשבון הנפש באמת „מה זאת עשה אלקים לנו“.

ד.

רבה"ק זצוק"ל בהתחלת ספרו הק', "ירואל משה", ספר החיים שלו שהשקיע בחוכו כל חיותו, מתחיל דבריו הק' אשר בכל הדורות לאחר שבא איזה צרה על כלל ישראל, התכנסו גדולי ישראל לעשות חשבון הנפש, מה זאת עשה אלקים לנו". ומביא שגם היעב"ץ הספרדי בדורו עשה חיבור שלם ע"ז בשם "אור החיים". וכן ה"חות דעת" עשה פירוש על מגילת איכה, ואמר שסתם לעשות "קינוח" ולספר צרות ישראל – אין זו הכוונה. אלא על כל צרה שלא תבוא צריכין לעשות חשבון הנפש. ובוה מתחיל רבה"ק זצוק"ל לעשות החשבון על מה בא החורבן הנורא, שחלק גדול מכלל ישראל, קדושים וטהורים, נהרגו על קרשת שמו ית'.

ובאמת גם כעת חובה עלינו לחרוד איש אל אחיו, לשאול, מה זאת עשה אלקים לנו", מה גרם לנו האבידה ומה חובתינו לתקן מהיום הלאה. אבל דא עקא, שעד עכשיו עוד היה מי שיעשה חשבון הנפש, עכשיו אין גם זאת, אין עוד מי שידע, מה זאת עשה אלקים לנו".

אולם איתא בספה"ק תפארת שלמה, על הא דאיתא בגמ' (סנהדרין לו, א): הני בריוני דהווי בשיבבותיה רר' זירא דהוה מקרב להו כי היכי דנייהדורו ליי בחיובתא וכו', כי נח נפשי דר' זירא אמרי וכו' השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו בלבייהו ועבדו תשובה. ולכאורה צלה"ב, מה גרם להם לעשות תשובה לאחר פטירת ר' זירא יותר מבחייו. אכן, אחז"ל (חולין ז, ב): גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן. הביאור, שכל הדברים שדיבר אליהם כל ימי חייו להחזיק בתשובה, כולן נתקבצו ועלו במיתתו, וירדו השפעות דקדושה עליהם (ראה תפארת שלמה פ' חיי שרה). ובוה תמכתי יסודתי שרבה"ק זצוק"ל דאי ישפיע עלינו מדבריו הק' גם לאחר הסתלקותו, כמו בחיים חיותו, וינחני במעגלי צדק להלאה, להתעורר בתשובה ולעשות חשבוננו של עולם.

כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע ועכ"י, ביאר ענין הסתלקות הצדיק (בחיים ושלוה פ' בהעלותך), באריכות נועם דברי קדשו. ולענינינו בא"ד פי' הכתוב

בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (במדבר ת, ב). שבעת שנסחלק צדיק מן העולם, "בהעלותך את הנרות" עליית הנשמה (כי נר מרמו על הנשמה ע"פ הכתוב (משלי כ, כז) "כי נר ה' נשמת אדם), או כדי שישפיע עלינו הצדיק צריכים לזכור תורתו ולהתדבק במעשיו. והו "אל מול פני המנורה", היינו נשמת הצדיק, מנורה הטהורה, "יאירו שבעת הנרות" היינו הו' מדות שצריכים להאיר מידותינו בדרכי הצדיקים בדרך אור המנורה, ואז יאירו גם אלינו מידותיו של הצדיק, עכ"ל.

וע"כ אמרתי לפי קט שכלי לצייר צורת המנורה, עבודת הצדיק. ובמה חובה עלינו כעת לכוון, "אל מול פני המנורה" לתקן מידותינו בדרכיו, עד שגם בנו, "יאירו שבעת הנרות".

ה.

שבעת הנרות הם נגד ז' מדות, שהם: חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד ומלכות. והנה ק"ז הייטב לב וצוק"ל מביא בספרו רב טוב בפ' בהעלותך, לפרש פסוק זה, "בהעלותך את הנרות וגו'", כי הנה יש מידות שהם מצד ימין בחי' חסד, ויש מדות שהם מצד הגבורה. ובהשקפה ראשונה נראה שהם שני הפכים, מי שהוא בעל חסד לו יש רק מדת החסד, ומי שהוא איש מלחמה ובעל גבורות לו יש רק מדת הגבורה. אבל האמת לאמיתו הוא, שמי שמכוון בלתי לה' לבדו, רק כדי לעשות רצונו ית"ש אצלו אין שום סתירה ביניהם. כי מי שהוא בעל חסד אמיתי הוא גם בעל גבורות, ומי שהוא בעל גבורות, לוחם מלחמת ה' באמת, הוא הוא העמוד החסד של כלל ישראל. וזש"ה, "בהעלותך את הנרות" היינו בהדלקת המנורה. אם רק תכוון, "אל מול פני המנורה", מנורה העליונה, בלתי לה' לבדו, לא תהיה אצלך שום חילוק ו, "יאירו שבעת הנרות", כל שבעה מדות ביחד עכ"ל.

הנה אם נתחיל לעשות חשבון הנפש מה שהכלל ישראל אבד, נופל עלי פחד ומורא. ונתחיל ממדה הראשונה, חסד. הלא רבה"ק היה העמוד החסד

שבדור. נצייר לעצמינו כמה חסד יצא משם לכלל ישראל. כמה עניים, כמה אביונים, כמה חלמידי חכמים, כמה ישיבות ומוסדות התורה קבלו תמיכתם מרבה"ק וצוק"ל. ובפרט עניי ארץ ישראל שתמך בהם בכל כוחו. כמה לבות נשברים נכנסו לפתחו ויצאו שלמים ומחזקים. לא פעם אחת היה לי הזכיה להסתכל ולהתבונן איך קיבל כל אחד ואחד בספ"י, איך שנכנסו אחד ושני ושלישי, כל אחד ובקשה דילי. וממש הייתי משתומם מבלי הבין. איך הצדיק הדור, שכל העולם עומד עליו, ומי יודע כמה עוד עולמות עליונים עומדים עליו, והוא עומד ומשתתף בצערו של כל אחד בפרטיות. זה צריך לרופא וזה לעצה במסחר, כל אחד מדיליה, הקשיב לכל אחד – ממש שלא להשיג. ממש בבחי' „וירד משה מן ההר אל העם” (שמות יט, יד), שלצורך העם היה מוכן למסור את נפשו ממש ולרדת מן ההר להתעסק עם כל אחד ואחד מן העם.

1.

כשעלה אליהו בסערה השמימה, צעק אלישע (מלכים ב יג, יד) „אבי אבי רכב ישראל ופרשיו”. וצריך להבין למה הכפיל לומר שני פעמים „אבי – אבי”. והענין נראה, דהנה להיות „רכב ישראל ופרשיו” לשאת את משא הכבד של כלל ישראל, הוא גם עבודה גדולה וקשה כמובן. אבל באותו זמן לא לאבד את ההתקשרות לכל אחד ואחד, להיות להם ממש כאב נאמן גם בפשטות ממש, הן מי שנכנס בשעת שמחה היה משתתף בשמחתו, והן מי שנכנס חלילה בשעת צער היה משתתף בצערו בפועל. וכן זכיתי לראותו כמה פעמים בעבודתו הק' בכרכו תכשיטי כלה שהי' ענין גדול אצלו ממש כאב רחמן.

הנה להיקרא בשם „אב” יכול להיות בשני אופנים. א' כפשוטו ע"י שמוליד את הבן נקרא האב. וב' ע"י שלומדים תורה עם אחרים, כמשאחז"ל (סנהדרין יט, ב): כל המלמד את בן חבירו תורה. כאילו ילדו. וכשאלישע בכה על עליית אליהו השמימה צעק „אבי אבי רכב ישראל ופרשיו”, לא רק שהיה רכב ישראל ופרשיו, רבן של ישראל, שע"י שלמד עמו תורה נקרא אביו. אלא היה גם אביו ממש, בחי' אב כפשוטו, כרחם אב על בנים.

כשאלישע בכה על עליית אליהו השמימה צעק „אבי אבי רכב ישראל ופרשיו“, לא רק שהיה „רכב ישראל ופרשו“, לשאת משאם של ישראל, אלא היה אצלו גם בחי' „אב“ שלמד עמו תורה. אבל עכ"ז עוד היה אביו כפשוטו, „אבי – אבי“, אבי בלימדו התורה ואבי כפשוטו, ממש כרחם אב על בנים.

עמוד החסד שלו גדלה ער כרי כך, ער שעבר על כל גבולים, שהרי כמה חסד השפיע בעולם. ובפרט לאלו שהיו דבוקים בו ומסתופפים בצל קדושתו, שזכו להיות בעלי השגות ליתן סכומים עצומים לכל דבר של צדקה. והכל הוא בכח החסד של אותו צדיק. ואין כאן המקום להאריך כל צורכו. זכיתי פעם תחת אחת השיחים שאמר על עצמו ברוב ענוותנותו, בהשפעתו על העולם בענין החסד, שהביא אצלם ביטול גמור לחשיבת הכסף, שכל מהותו וחשיבותו אינו אלא לקיים מצות הצדקה.

.ז

אכן, כשבא העת להיות בעל גבורה, ללחום מלחמת ה', ראינו ממש שאותו עמוד החסד הוא עמוד הגבורה. ברזגמא להקב"ה, שבמתן תורה נתגלה עליהם כזקן מלא רחמים, אבל במלחמה נגד פרעה בקרי"ס נגלה עליהם כבחור איש מלחמה (ראה מדרש פ' בשלח). ואותו מרריגה משפיע הקב"ה גם לצדיקים הרבקים בו ית'.

עוד מנעוריו, כבר היה בוער בתוכו האש וההתלהבות לקנאות באמת, וכבר אז מסר נפשו על כל קרץ שבתוה"ק. ועם שעוד היו אז צדיקים וגדולי עולם, הצטרף אליהם בשורה ראשונה, והיה מראשי הלוחמים נגד הכופרים ומינים, שהתחילו אז בהפצת רעיונותיהם בתוך כלל ישראל ברעות כוזבות ומינות. וגם בהתחלת הציונות, שאפשר שהיו אלו שלא ראו עוד הסכנה שיצא מזה לכלל ישראל, הוא כבר היה מראשי הלוחמים, עמוד הגבורה.

וראינו בפועל ממש, אשר עוד בו נשמתו, ממש עד רגע האחרון בחיים חיותו, לחם בכל כוחו נגדם. וכי כמה זמן מהעת שזכינו להיות באסיפה

למען ירושלים, שיצא הצדיק לרחובה של עיר, ובמסי"נ ממש דיבר אז בהתלהבות „למען ירושלים לא אשקוט“ (ישעי' סב, א).

מורי ורבותי! אל נאמין לאלו שאומרים שיש צדיקים שהם בחינת גבורה, ויש צדיקים שמתנהגים באהבת ישראל. כי האמת הוא, שהני צדיקים שלחמים מלחמת ה' במסי"נ על קוצו של יו"ד, להם יש אהבת ישראל באמת, הם אהבים את כל או"א מישראל בכל לבכם בכל נפשם ובכל מאודם. ולכן כשבעה"ר לבשו הציונים א"ע באדרת מצות ישוב ארץ ישראל וכדומה, ולקחו אלפים ורבבות מילדי אחב"י והכניסם לקיבוצים שלהם במטרה להעבירם על דעת קונם רח"ל, כואב להם הלב באמת. וכן ראינו אצל רבה"ק זצוק"ל שנקרע לבבו הטהור לאלפי קרעים על כל או"א מזרע אברהם יצחק ויעקב שנשבה אצלם, כי הוא אהב את כל או"א מישראל באמת.

אהבת ישראל אין פירושו, לחנוף ולנשק את הרשעים-הללו ולאמר שמצוה לאהוב את כל אחד מישראל אפי' רשעים. אם יש להם אהבת ישראל אמיתית למה אינם אהבים הנפשות מאחב"י הנופלים לידי הרשעים בכל יום ויום רח"ל. עם חניפה לרשעים אין מחזירין אותם בתשובה, רק מחזיקים בידיהם ובמעשיהם. מה יאמרו האנשים הפשוטים הרואין מנהיגי ישראל מכבדים ומוקירים את הרשעים הללו, כדאי גם הם נגררים אחריהם במחשבה דיבור ומעשה רח"ל.

ח.

הנה רבינו הקדוש ביקש לפני מותו (כתובות קג, א) „לבני אני צריך“. וצריך להבין, הלא רבינו הקדוש הוא שסידר המשנה והעמיד תורה לדורות, והיה לו חבירים. תנאים אמוראים גדולי ישראל, למה ביקש דוקא „לבני אני צריך“.

אולם מורי ורבותי! כשצריכים להעריך את האבידה אשר אבדנו

בהסתלקות צדיק הדור, או „בל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'“, בכל פינות העולם בוכן ומיללים על האבידה הגדולה, כל גדולי ישראל בכל מקומות מושבותיהם מספידים את הצדיק הדור שאבדנו. אבל כואב הלב לשמוע גם מפי גדולי ישראל באמת, שמרביצים תורה לעדרים. בשעה שהספידו את רבה"ק זצוק"ל וקרעו לבבם על גדול האבידה, ותארו המצב השורר כהיום בעולם אחרי שאבדנו את תורתו, יראתו, צדקתו וקדושתו. מ"מ כשהוא נוגע בנקודה זו להמשיך דרכו של אותו צדיק ושיטתו, שהיא היתה נר לרגלו ועליה מסר נפשו, אמרו „שלא ידו לסוף דעתו“.

והנה כהיום שהתורה הוא בשפל המצב, ודאי צריכים להחזיק תורה וכבוד התורה ביותר. ולא חלילו להשפילה, וכדאי הייתי נזהר לא לנגוע ח"ו כקיצו של יו"ד בכבוד גאוני וגדולי ישראל, שהרביצו והעמידו תורה לאלפים ולרבבות. אבל מ"מ תורתינו הוא „תורת אמת“, וכבוד התורה הוא לומר האמיתיות של תורה.

והאמת הוא שההיפך הוא הנכון, בתורתו ועבודתו לא ירדנו אפילו לתחילת דעתו הק', להשיג דרכו בקדוש. אולם שיטתו הברורה פרשה כשמלה לעינינו, וכל הדורש את האמת ידע ומבין שהם דברים ברורים וקיימים, ושכל דבריו הם תורת אמת. כשאמר שהתחברות לרשעים לא יביא שום תועלת, רק ע"י שמתחברים עמהם סכ"ס מקבלים מהם השפעות, ונהנים מתמיכתם, וממילא אין יכולים לדבר עוד נגדם, וזהו ברור ופשוט והנסיק מעיד. האם ע"ז שיך לומר „לא ירדנו לסוף דעתו“.

וכי היה זה דעתו בלבד, הלא זה היה גם דעתם של צדיקים שלפנינו, כמו שאמר כמה פעמים „שליחותיהו דקמאי קא עבדינן“ (ב"ק פד, א), שממשיך בשליחות קמאי ובשיטתם שלא נהיה נתפסים ח"ו ברשת הצינות, כי כל מחשבתם הוא רק לעקור התורה מכלל ישראל, עד כמה לחם כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע ועכ"י עוד בתחילת דרכם כשהתחילו להתפרסם. ולמעלה בקדוש אבותינו ורבותינו הק', כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע

ועכ"י, הגה"ק משינאווא צוק"ל, ק"ז רבה"ק מצאנו צוק"ל והחתם סופר צוק"ל, ועוד צדיקי הדורות שצעקו שזה יהיה הנסיונות בעיקבתא דמשיחא. שלא להתחבר עם רשעים. והיה חמיד רגיל על לשונו דברי הרבינו יונה, שע"י התחברות לרשעים, אפי' כשאין עושין כמעשיהם אבל לבסוף ילמדו מדרכיהם וכו'.

ולכן ביקש רבינו הקדוש לפני הסחלקותו, „לבני אני צריך“, „מי שמשני בחיי הוא ישמשני אחרי מותי“, כי לאלו שהתאבקו בעפר רגליו הסהורים בחיים חיותו לא שייך לומר „לא ירדנו לסוף דעתו“. ועכשיו הגענו למצב שאנו שזכינו להסתופף בצילו הקדוש צריכין להמשיך בדרכיו, להתחזק ביחד, „ויחדדו איש אל אחיו“, אחד לרעהו יאמר חזק כי נחקיים בנו בעוה"ר המצב שאין לנו לא מנהל ולא מחזיק בידנו, „פנינו לימין ואין עזר לשמאל ואין סומך“ (סליחות לער"ה), וצריכין להתחזק כאיש אחד, ולא ליפול ח"ו לידי יאוש, שעד כה עוד היה לנו גבור כזה ועכשיו נשארנו לבדינו, כי אין הזמן עכשיו ליאוש כי אנו עומדים באמצע מערכה, ואיש לרעהו יאמר חזק, לילך בדרכיו הק' ולצאת בעקבות הצאן.

ט.

מידת תפארת שהוא מדת אמת, אין יכולים להעריך אלא מי שהוא בעצמו כולו אמת. וע"כ נזכיר מה שכתב רבה"ק בספה"ק דברי יואל (פ' ויצא) עה"כ (בראשית כח, יא) ופגע במקום וילן שם גו', וכתב רש"י: אומר אני שנעקר הר המורי' ובא לכאן (לעיר לוח). וצריך להבין, אם רצה הקב"ה שיתפלל תפילה אחת בשני המקומות ביחד (הר המוריה ולוח), למה עקר הר המוריה שילך לעיר לוח, אדרבה היה צריך לעקור עיר לוח שיבוא להר המוריה, כי הרי הר המוריה קדושה גבוה יותר.

אכן בנור הקודש כתב, דהא דאמרו בגמ' (סנהדרין צז, א) דהוא אתרא דשמי' קושטא, והיה מקום נעלם ונסתר מעין כל כדי שלא יוכלו להגיע שם דוברי שקר, קאי על עיר לוח, דאיחא במדרש רבה: לוח לא שלט בה מלאך

המות מעולם וכו', וכל מי שנכנס בה הטריף מצוות ומעשים טובים כלח
וכר ולא היה יכול לעמוד על פתחה של העיר וכו'.

וממילא אה"נ שמעלת הר המוריה יתירה על העיר לח, שהיא היתה
מקום המקדש ועקידת יצחק, אבל לעומת זה היה מקומה נגלה לכל, ואף מי
שיש בו מדת שקר היה יכול להגיע לשם. אולם העיר לח אף שהפלגת
קדושתה לא גדלה כמו קדושת הר המוריה, מ"מ היה מקום משומר ממדת
שקר לגמרי וחמיד היה שולט שם מדת האמת. ויעקב אבינו שמדתו מדת
אמת, כשהודמנו לו להתפלל במקום האמת, נעקר הר המוריה ממקומה לילך
לעיר לח, ולא להיפך, כי כל המדות מתבטלין לפני מדת האמת, עכתד"ה.

רבה"ק וצוק"ל זכה והקים בעולם את מדת האמת, הוא בנה את עיר
לוח, אתרא דקושטא. ולמה נקרא שמה לוח ש, כל מי שנכנס בחוכו הטריף
מצוות ומעשים טובים כלוח". והאתרא דקושטא, בזכותה הקב"ה מצילנו
מהרשעים שבכל דור דור העומדים עלינו לכלותינו. ע"י שהולכין בדרך
אחת, בדרכי אבוה"ק הוא ההצלה היחידי שנשאר בעולם בעיקבתא
רמשיחא.

והנה אחז"ל (ברכות כח, א), כשהתלמידים עלו לבקר את ר' יוחנן בן
זכאי אמרו, "גר ישראל, עמד הימיני, פטיש החזק". ולכאורה יש להבין
השייכות של השלשה תוארים שאמרו ביחד. אולם הביאור הוא כפשוטו, כי
הנה, "עמד הימיני" מרמו על מדת חסד שהוא מצד ימין, ור' יוחנן בן זכאי
היה העמד החסד שבדור, אכן אותו ר' יוחנן בן זכאי כשהיה צריך –
נעשה ל"פטיש החזק", לוחם מלחמת ה' ובעל גבורות. ולכאורה האיך יכול
להיות שני המדות באדם אחד, הלא הם סותרין זל"ז. ולכן הוסיפו, "גר
ישראל" כדברי הייטב לב וצוק"ל, "אל מול פני המנורה". כשמכוונים בלתי
לה' לבדו, ובאמת לאמיתה, יכול להיות הן, "עמד הימיני" והן, "פטיש
החזק", ואינם סותרין זל"ז, אדרבה ואדרבה.

ובזה נראה לבאר הענין המובא ברש"י ז"ל (ריש פ' תולדות) עה"כ

„ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק“. וברש"י: ע"י שכתב הכתוב יצחק בן אברהם החזק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנה מה עשה הקב"ה צד קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק כו'. ולכאורה צלה"ב, הרי כאן אין מקומו לזה. שהרי איירי הכתוב בתולדותיו של יצחק, ולמה הזכיר לידתו של יצחק.

אכן נראה, והנה אברהם היה עמוד החסד, ויצחק היה עמוד הגבורה. והיו ליצני הדור תומהין ע"ז, איך אפשר להיות הלא הם שני הפיכים זה מזה, וע"כ אמרו „מאבימלך נתעברה שרה“, שהלא הוא ההיפך מאביו, אמנם כיון שנולד יעקב, שמידתו מדת אמת, וממילא עי"ז „צד קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם“ שהרי הכל ראו שאם עובדים את השי"ת באמת ובלב שלם, אין שום סתירה ביניהם, שהרי גם גבורה הוא בשרשה מדת החסד כידוע. וזהו ענין המתקת הדינין בשרשן.

י.

נד האמצעי, גופה של המנורה, שאליו צריכין לכוון כל הנרות, הוא הנד שמדתו מכוונת כנגד מדתו של משה רבינו, והוא עמוד התורה, שכל המדות מכוונות אליו. כמו שאיתא בספה"ק, שכל המצות כגון הכנסת כלה וביקוד חולים וכו', צריכים לכוון שיהיו ע"פ תורה, בחי' „ותלמוד תורה כנגד כולם“ (פאה פ"א מ"א), והתורה הק' היא החיות של כל המצות.

רבה"ק וצוק"ל, שד התורה שבדור, חיבר חיבורים בכל מקצועות התורה, העמיד תלמידים הגוילים, מכל פינות העולם פנו אליו להוראה, להורות את הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשו, ועתה אבדנו את כל אלה.

הנה בגמ' (סנהדרין סח, א) איתא, שבמת ר' אליעזר היה רק עקיבא מכה בבשרו עד שדמו שוחת לארץ פתח עליו בשורה ואמר הרבה מעות יש

לי לרצות ואין לי שולחני לרצותן (פירש"י, הרבה שאלות יש לי לשאל ואין לי מי לשאול). והקשו בתוס', איך עשה כן והלא אסור לשרוט שרט בנפש, ותירצו דמשום תורה קעביד. דבריהם עוד צריכים ביאור, דסכ"ס הא איסור דאורייתא הוא, ומהו ההיתר דמשום תורה קעביד.

וכ"ק אא"ז אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע ועכ"י פי' בחפירת בניס (בסוף ליקוטי אמרים) שכוונת התוס' הוא שאסור לעשות שרט בגוף הוא מפני שהנפש לא מתה רק הגוף, ואנו מאמינים בתחיית המתים, ולכן אין לקרוע אלא בגדיו החיצונים המראין שאנו אבלים רק על אבידת הגוף, אבל לא אבידה פנימית. אמנם זה לא יתכן רק באיש שאינו נצרך כ"כ לציבור בצרכי שמים, אבל לאדם גדול בתורה ובקי בנגלה ובנסתר, שכל רז לא איס ליי, לא סגי בקריעת בגדיו כי גם בפנימיות חסר לנו. וע"ז אמר הנביא (יראל ב, יג), „קרעו לבבכם ואל בגדיכם“, כי הוא נוגע לנקודה הפנימיות שבלב, עכתד"ה.

ונראה להוסיף ולבאר, שאף שמצד י"ג עיקרים מחויבין להאמין שזו התורה המצויה בידינו היא הנתונה למשה בסיני ולא תהא מוחלפת בו, מ"מ זהו רק מה שנוגע גוף ועצם התורה הק', אבל באיזה מדריגה מקבלים התורה, זה תלוי דור דור בדורשיו דור דור במנהיגיו, כי חכמי וצדיקי הדור נקראים „עיני העדה“ (שהש"ר א, סג) כי הם מגלים אור התורה. ולכן בעת לידת משה רבינו „גתמלא הבית כולו אורה“ (סוטה יא, ב), וכמשאחז"ל (מגילה טז, ב) „אורה זו תורה“. כי בלידתו נתגדל אור התורה בעולם. אבל כשנסתלק אחז"ל (תמורה טז, א) אלף ושבע מאות הלכות בו' נשתכחו בימי אבלו של משה. כי נתגלו לעולם רק בזכותו. וכן הוא בכל צדיק וצדיק, כשנולד מתגלה אור התורה במדריגה גבוה יותר, וכשנסתלק מסתלקת עמו גם אור התורה. והשפעה זו מגיע לכל או"א, שבזכותו ובכוחו של הצדיק, זוכה גם הוא לאור התורה, ולחדש חידושים אמיתיים. ומי יודע כמה חידושי תורה נשתכחו כעת בפטירת רבה"ק זצוק"ל.

זהו שאמר הכתוב (ישעי' כט, יז), „הנני יוסיף להפליא את העם הזה

הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו". ודרשו חז"ל: הפלא ופלא זו מיתח צדיקים. כי בעת הסתלקות הצדיק, לא רק הצדיק נאבד, אלא גם חכמת התורה מסתלקת עמו. ולזה כפל הלשון, "הפלא ופלא" על הצדיק ועל חכמתו. וזהו סיום הקרא, "ואבדה חכמת חכמיו", שגם חכמתם נאבדה בעוה"ר.

ובזה יובן, שמשום תורה היה ר"ע מכה בבשרו עד זוב דמו, שלא בכה רק על אבידת ר' אליעזר, אלא על כח התורה שהיה בעולם בזכותו ועכשיו נאבדה. ועל התורה אין שיעור עד כמה צריכים לקונן ולבכות. ואילו היינו משיגים מדריגת רבה"ק וצוק"ל בכח התורה, והיתה לנו אהבת תורה, היינו עושין כר' עקיבא להכות בבשרינו עד זוב דם. ואם ר"ע הכה בבשרו וכו' כי אמר, "הרבה שאלות יש לי לשאוח ואין לי מי לשאול", אנן מה נענה אבתרי'.

ועוד אבדנו בעוה"ר מעלת התורה והוא בחינה שראיתי בספה"ק לבאר דברי רשיו"ל, עה"כ (במדבר יד, כד), "ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו", וברש"י (בשם המדרש): שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב, למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו הי' לומר האמת וע"י כן הי' בו הכח להשתיקם כמו שנא' יהס כלב שהיו סבורים שיאמר כמותם. וכו', עכ"ל. וצריך להבין, הלא אם כן, היה גם יהושע יכול לעשות כן, לדבר עמם אחד בפה ואחד בלב, ולמה היה צריך משה להתפלל בערו, "י"ה יושיעך מעצת מרגלים" (רש"י במדבר יג, ט), והתירוץ הוא, שיהושע היה עבדו ותלמידו של משה רבינו, והי' בו כח רבו משה שהוא הי' עצם התורה ומי שהוא עצם התורה אינו יכול לדבר אחד בפה ואחד בלב כי התורה עצמה תורת אמת היא, ולכן לא הי' יכול יהושע לדבר אחד בפה ואחד בלב, ולפיכך הוצרך משה להתפלל עליו י"ה יושיעך מעצת מרגלים, משא"כ כלב.

ובזה ראינו גודל כח התורה של רבינו, שהי' כולו אמת, ולא הסכים לשום דרך שהוא אחד בפה ואחד בלב, אף כשהיה לצורך. ונתקיים בו, "ויזרח יעקב לבדו" (בראשית לב, כה) ועכשיו בעוה"ר כאשר נצחו אדאלים

את המצוקים ונשבה ארץ הקדוש, וכח התורה נלקחה ממנו, חייבים אנחנו לקרוע כדן הרואה ס"ת שנקרע שחייב לקרוע בגדיו כמבואר במו"ק (כו, א).

יא,

והנה אם נבוא להאריך בכל פרט ופרט ובכל מדה ומדה של דבה"ק וצוק"ל יכלה הזמן והם לא יכלו, ואקצר במקום שאמרו להאריך. ונעלה על זכרונינו עבודתו במדת ההוד, מדתו של אהרן הכהן, שהי' מעלה עבודתן של כלל ישראל למעלה, ועבודתו בקדוש בכל מועדי השנה ובפרט בימים הנוראים שהי' מכפר בעד קהל ישראל. כמו שפי' כ"ק אא"ז אדמו"ר זי"ע ועכ"י בשער יששכר (מאמר יום הקדוש אות מ"ה) עה"כ (ויקרא טז, ל) „כי ביום הזה יכפר עליכם וגו'“, שהצדיק נקרא „יום“, כמבואר במד"ר (ב"ר ג, י): ויקרא אלקים לאור יום אלו מעשיהן של צדיקים. וצריך כל אחד לכלול את עצמו בתפילותיו עם נשמות הצדיקים החיים ועי"ז תפלתו ג"כ. וזש"ה „כי ביום הזה“, היינו הצדיק הדור שנקרא יום, „יכפר עליכם“ דוגמת כה"ג שמכפר בעד כלל ישראל וליכלל א"ע בתפלותיו, ועי"ז „לטהר אתכם מכל חטאתיכם וגו'“.

ועליו נאמר (מלאכי ב' ד') „שפתי כהן ישמרו דעת ורבים השיב מעוק“, שהשיב אלפים ורבבות מאחב"י לתורה ולתשובה, „כי מלאך ה' צבאות הוא“, ודרשו חז"ל (מו"ק יז, א): „אם הרב דומה למלאך כו'“, כי תואר פניו כתואר פני מלאך אלקים. ובוה גופא זכה להשיב רבים מעוק. וכמו שביאר הרה"ק בעל תפארת שלמה וצוק"ל (פ' מקץ), שהשבטים הק' בעת שמכרו את יוסף לא עלתה בלבם שעשו עוולה, וסברו שמצוה עבדו ולכן לא חזרו בתשובה, אך לאחר שבאו אל יוסף וראו פניו הק', – בראיית פניו גרידא נהעורר לבם לתשובה, כי ידוע אשר ראיית פני צדיק מועיל לחיזוק הנשמה לבוא לתשובה שלימה.

יב.

וכן במדה השישית, מדת יסוד, עליה נאמר (משלי י"ח י'), "בו ירוץ צדיק", כמבואר בזה"ק אשר, "בו", מדה הששית, ירוץ צדיק. כבר מנעוריו עבד על קדושה יתירה והי' קדוש מרחם אמו, וגדולי הצדיקים שלפנינו הפליאו גדל קדושתו ופרישתו ממש כחד מקדמאי. ועי' זכה להיות, "צדיק גוזר והקב"ה מקיים" (עי' שבת נ"ט:); ומבואר בזה"ק (ח"א צד, א): לא איקרי צדיק מאן דלא נטר ליי' כדקא יאית. וכן הוא בזה"ק (ח"א כט, ב): כל מאן דנטר האי ברית דעלמא אתקיים עליה אקרי צדיק. ובוה נראה לפרש ענין המבואר בחיקוני זה"ק (תי' ס"ט): מאן דנטר ברית קודש זוכה למלכות. היינו לבוא לבחי' מלכות, להיות, "צדיק מושל ביראת אלקים" (שמאל ב כ"ג ג'), הוא רק בחיקון המדת היסוד. ולכן ראינו אצל רבה"ק זצוק"ל שהיה פועל ישועות רבות, ממש בבחי' "ותגזור אומר ויקם לך" (איוב כ"ג כ"ח).

ובפרט במידת יסוד, הדור נפרץ מאד, בכל יום ויום יורדים מטה מטה, הנסיגנות מתגברים והפריצות מתרבה, ממש א"א עד לצאת לרחוב. וכל זמן שעוד היה לנו הצדיק, "ויוסף היה במצרים" (שמות א, ה) הוא לבדו ברוב קדושתו האיר מאד, כידוע אשר, "מעט מן האור דחה הרבה מן החושך", ובפרט כשאינו, "מעט אור" אלא הרבה אור, ודאי שהיתה דחה הרבה מן החושך.

וכששמענו דבריו בקול חוצב להבות אש, בפרט בימי השובבי"ם, היה מוכיח את העם לקדש עצמם ולטהר לבבם, ודבריו היוצאים מן הלב טהור נכנסו ללב, ותלמידיו כשתילי זיתים סביב לשולחנו הורידו דמעה כנחל בהתעוררות עצומה.

ואף בשנים האחרונות, שנחקיים בו, והוא מחולל מפשעינו" (ישעי' נג, ה), ולא היה עוד בבריאות גופו, מ"מ רק ע"י עבודתו בקדש החוקנו מעמד. וכמו שפי' ק"ז בעל ייטב לב זצוק"ל בייטב פנים (מאמר שיר חדש אות א' וכן הוא בייטב לב פ' מטות) בשם הגאון"ק הארי' דבי עילאה

וצוק"ל לפרש הכתוב (במדבר ח כה), ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה וגו' ושרת את אחיו וגו' לשמור משמרת ועבודה לא יעבד", ופי' כי עיקר עבודת ה' בשירה ובזמרה בקול וכנור לעורר לבבות ישראל לתשובה, ומבן חמשים שנה נפסל בקול ולא הי' יכול עוד לעשות עבודתו, עכ"ז עמד על משמרתו עם אחיו ה' וכשהיו מתבודדים בינם לבין קונם לשפוך כמים לבם באו בהתקשרות עם כלל ישראל האחוץ בהם, והיו מתעוררים כל הלבבות לפשפש במעשיהם איש על מקומו, וז"ל "ועבד ה' הוא" לעצמו, את עבודתו וגו' "ועי"ז "הם" העם "ישאו עונם" וגו' עכ"ד. וכן היה אצל רבה"ק וצוק"ל כשהי' מתעורר ושופך כמים לבו נתעוררו כל ישראל אשר דבקו בו והסתופפו בצילו הק', ובאו להרהור תשובה מעומקא דליבא.

ועתה שאבדנו את כל אלה, בעוה"ר, מחובתינו להתחזק ביותר במדה זו ליקדש וליטהר, להזהר ממלבושי פריצות ומכל דבר המרבה טומאה בעולם רח"ל. ואדרבה. להחזיק ולהרחיב גבולי הקדושה וטהרה.

יג.

מדת מלכות, מלבד מה שהבאתי כבר דברי התוה"ק דמאן דנטר בריה קדש וזכה למלכות שהוא מדריגה גדולה. גם בפשטות זכה רבה"ק וצוק"ל להיות מלכם של ישראל החרדים לדבר ה' ותורתו. ונתקיים בו מאמר חז"ל (גיטין סב, א) מאן מלכי רבנן. ולא רק לעצמו, אלא הרים את כבוד הרבנות בכל העולם, ואיחד את הרבנות החרדית סביבו להצטרף עמו לכל דבר שבקדושה, הן במדינה זו והן בארה"ק. בכל פינות העולם מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם מגיע. יש עוד לעורר במדה זו ענינים נודאים המבוארים בספה"ק בענין צדיק הדור בחי' רוח אפינו משיח ה' אשר אמרנו בצילו נחיה בגרים וכו'. אבל נאלמתי דומי' לקיים מאמר חז"ל (תגיגה יג, א) במופלא ממך אל תדרוש.

הנה עכשיו בא העת לקיים, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות",

להתדבק במדותיו של הצדיק. ומחובתינו להתעורר בכל הוי מדות, הן במדת החסד להרבות צדקה חסד בעולם, וכן במדת הגבורה, ללחום מלחמתה של תורה, „מלחמה לה' בעמלק מרד רד" (שמות יז, טז), וללכת בדרך אמת כמקובל מאבותינו ורבותינו הק'. וכן להתחזק בלימוד התורה, לקבוע שיעורים בתורה בכל יום, ערב ובוקר. וכן במדתו של אהרן, להרבות שלום בעולם בין אהבי תורתך, ולהתקדש ולטהר במדתו של יוסף הצדיק. ואז נזכה למדת מלכות, ומלך ביופי תחוינה עיינינו, וליהנות מזיו השכינה ומלכינו בראשינו.

העיקר הוא לדעת ש„גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהן“, ומחובתינו להתדבק בהם כמו בחיים חיותם. וכבר אמרתי פעם ליישב קושיית העולם על הא דאמרו חז"ל (ר"ה יח, ב): שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו, ובמדרש (איכה רבה א' ל"ט) אמרו: קשה סילוקן של צדיקים יותר מחרבן בית המקדש. רבאמת מיתתן של צדיקים קשה כשריפת בית אלקינו, אבל „סילוקן של צדיקים“, היינו אם מסתלקים ונפרדים מהם אחר פטירתן, זהו קשה עוד יותר משריפת בית אלקינו.

ובזה יתבאר קצת הא דמובא בגמ' (סוטה יג, ב): וכבר שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרא (מושל) של בית פעור, הראנו נא היכן משה קבור, עמדו למעלה נדמה להם למטה, למטה נדמה להם למעלה, לקיים מה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו. ולכאוי צלה"ב, הלא לא עביד הקב"ה ניסא למגנא ולאיהו צורך היה נס זה. ונראה שבא להורות ענין התקשרות בצדיקים לאחר מיתתם. שאם תלמידיו הולכים בדרך רבם ועולים למעלה, אז בא הצדיק למטה ומתקשר עמהם ופועל בעדם כמו בחייו, אבל אם תלמידיו הם למטה ואינם עולים במעלות העבודה אז הצדיק שורה למעלה בגן עדן מנחתו, וניתק הקשר ביניהם ח"ו, והבן.

יד.

הנה כשחזר כ"ק אא"ז אדמו"ר בעל דרכי תשובה זי"ע ועכ"י לעיר מונקאטש מהלוי"ת הגה"ק משינאווא זצוק"ל אמר עה"כ (בראשית מד, לג) רעתה ישב נא עבדיך תחת הנער עבד לאדוני והנער יעלה עם אחיו, כי בהסתלקות הצדיק שנקרא נער, כמו שנא' (שמות לג, יא) „נער לא ימוש מתוך האהל" נופל אחריות על הנשארים בזה העולם למלאות המקום שנחסר בהסתלקות הצדיק, והו"ו „רעתה", ל' תשובה, „ישב נא עבדיך תחת הנער עבד לאדוני", שכל או"א צריך למלאות מקום הצדיק בעבודת ה', כי והנער יעלה עם אחיו"ו שהצדיק נתעלה להיות עם אחיו הצדיקים בגן עדן העליון. ולכן אנשים נשים וטף צריכים לקבל עליהם להתחזק עכ"פ בדבר אחד טוב, בדרכי עבודתו של הצדיק.

וראיתי כע"ז בספר עוללות אפרים (מאמר חקל"ב) עפ"ד משל באריכות, ונזכירו בקצרה. משל למלך גדול חכם ונבון, שהי' לו מדינות רבות בים וביבשה. אכן מדינה גדולה אחת היה אהוב עליו עד מאד. וישלח אליהם איש גבור מאד, מלומד במלחמות, להגין על העיר בכל עת צרה. וכל בני העיר, כמובן, סמכו על גבורתו של הגיבור, שהוא ילחם מלחמתם בעת הצורך. ובכח גבורתו היתה להם מנוחה כמה שנים.

פעם אחת נתחברו כמה מלכים ביחד, לילך למלחמה על המדינה ההוא, ואספו חיל רב מאד וכל כלי מלחמה היותר טובים וכו', ופחד הגיבור ההוא ממלחמה זו, שהיתה נראית לו למעלה מכוחותיו. והחליט לנסוע להמלך לקבל ממנו עזרה כדי שיוכלו להלחם בשונאיהם. עבר יום, עבר יומים, שבת וחדש, ולא נשמע ממנו שום זכר, אך קול ואין עונה. ויחרדו בני העיר מאד, לא די שלא שלח לנו המלך שום עזרה עוד לקח ממנו גם גבור זה שהיינו סומכין עליו. היה ביניהם איש זקן חכם מאד, ואמר להם אני אגלה לכם כוננת המלך, היות והוא יודע בכם ומכיר בטבעכם שכולכם הנכם גיבורי חיל, ואתם צריכין רק קצת זרז למלחמה, שאז אין כל אומה ולשון שולטת בכם. וכל זמן שגבור ההוא היה בינינו באתם לידי עצלות, והייתם

סומכין עליו שהוא ילחם מלחמתכם, ולכן לא למדתם תכסיסי מלחמה. אבל עתה אל תסמכו יותר על שום אדם, רק השתדלו בהצלחה בעצמכם, וכל גבור יאזור חלציו למלחמה, ואז בודאי תנצחו, כי הלא כולכם בעצם גיבורי חיל.

המשל מובן מאליו, שכל זמן שהיה לנו אותו זקן רבה"ק זצוק"ל, סמכנו עליו שבכח גדולתו וקדושתו יגן עלינו, וילחם מלחמתנו בעת הצורך, לפעול לנו ברכות וישועות. אבל עכשיו. שעלה בשליחותו למלך מלכי המלכים ונשבה ארץ אלקים, מוטל החוב על כל אר"א לבוא לעזרת ה' בגיבורים, ללחום בעד קדושת כלל ישראל, ולהשלים עבודתו של הצדיק, וא נושע לנצחים.

טו.

ובסיום דברי, כשבא הזמן להיפרד מנשמת רבה"ק זצוק"ל, כי מובא בספה"ק, שכשמתאספין להספיד צדיק בא גם שמה נשמתו של הצדיק, נופל עלי פחד ומורא, מה אומר ומה אדבר, אין בפי מילים בהם אוכל להפרד ממו"ר רבה"ק זצוק"ל. ואגיד רק את דברי ק"ו הגה"ק בעל ייטב לב זצוק"ל (מובא בקונטרס „תהלה למשה“, והוא הקדמה לספה"ק „ישמח משה“, מהגה"צ מלאפיש זצ"ל), כשבא להספיד את אביו הגה"ק ר' אלעזר ניסן זצוק"ל, ובתוך ההספד סיפר וענה שבחי אביו זצוק"ל, ומנה גם גחל מדת ענוותנותו, ואמר שמדה זו ירשה מאבותיו הק'. כי פעם אחת נגזרה גזירה נוראה על כלל ישראל, ושלה הרה"ק בעל ישמח משה זצוק"ל שליח מיוחד להשתטח על ציץ של זקינו הרמ"א ז"ל, ולומר לו, יודע אני ומכיר בטבעי בני משפחתינו שהמה בטבעם נמוכי רוח ושפלי ברך עד מאד, וגם הוא הי' שפל בעיני עצמו, והאיש משה עניו מאד (במדבר יב, ג), ע"כ אני אומר לו, אין העת עכשיו לענוה ולהיות בשפלות, צריך אתה לידע גדלותך, שהורדת תורה לישראל, והלכה כמותו בכל מקום, ובני ישראל יוצאים ביד רמ"א, וכחו גדול עד מאד, ובכח זה ילך לבקש ולעודד רחמים על אתב"י הנחתנים בצרה, ולבטל הגזירה הרעה מעל ישראל.

ובאמת, דברים כאלו יהיו יכולים הישמח משה לומר. אני איני כדאי והגון לא לומר ולא לבקש מרבה"ק זצוק"ל, אבל מ"מ אהבה מקלקלת השורה, חכיתי שקרבני בזכות אבוח"ק זי"ע באהבה רבה, וידע אני שזוהו בקשתם של אלפים ורבבות מאחב"י, ולכן, בתוך מקהלות רבבות עמך בית ישראל" אבקש גם אנכי, לומר לו אף שרבה"ק היה עניו מאד והי' שפל בעיני עצמו, אבל אין הזמן מוכשר עכשיו לענוה, עת צרה היא ליעקב שלא היתה כמוהו מיום בריאת העולם, שפלות חשכות הדור גדול מאד, בכל יום יום מתגברים הנסיונות, ובכל פינות העולם שרוים ישראל בצרות. הכפירה והמינות שנגדה מסר נפשו, מתגברים בכל יום יום. ולכן למען השם יתגבר כארי לרעיש עולמות, כי בעולם האמת בחדאי רואה כבר האמת, שהוא בן של קדושים וטהורים, והוא בעצמו קדוש וטהור, נר ישראל, מאור הגולה. רשכבה"ג, שר בית הזוהר, עמדא דנהורא, שכל בית ישראל היה נשען עליו, והיה לו הכח לאחר החורבן הגדול והנורא לאסוף את כלל ישראל ולהחזיר עטרה ליושנה, לקבל את התורה פעם שנית ולומר נעשה ונשמע בלי שום קושיות, ובלי שום שינוי ממנהגי אבוח"ק, וילך בכוחו זה לפני כסא הכבוד להרעיש עולמות לקרב את הגאולה שלימה, כי אם לא נושע עכשיו, מי ידע עוד כמה יאריך עלינו עול הגלות, עכשיו ש"כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה'", שהוא היה המנחם היחידי שהי' לכלל ישראל, מעכשיו אין גם זאת, יש התעוררות גדולה, כל פנה שפונים מצאים לכות נשברים, אפי' אנשים פשוטים שבורים כחרס הנשבר, ובעת כזאת נא ונא לפעול ישועות בעדינו ולרפוא לשבורי לב, והישועה היחידית הוא הגאולה שלימה, כמו שהיה חמיד רגיל על לשונו של כ"ק אא"ו אדמו"ר זי"ע ועכ"י דברי התנא דבי אליהו, "אין ישע אלא לימות המשיח", ואז נזכה לתחיית המתים ולראות פני אורם של צדיקים, פני עטרת ראשינו, בביאת בן דוד במהרה דיין ברוב רחמיו וחסדיו.